Händelser under Harald Blåtands tid

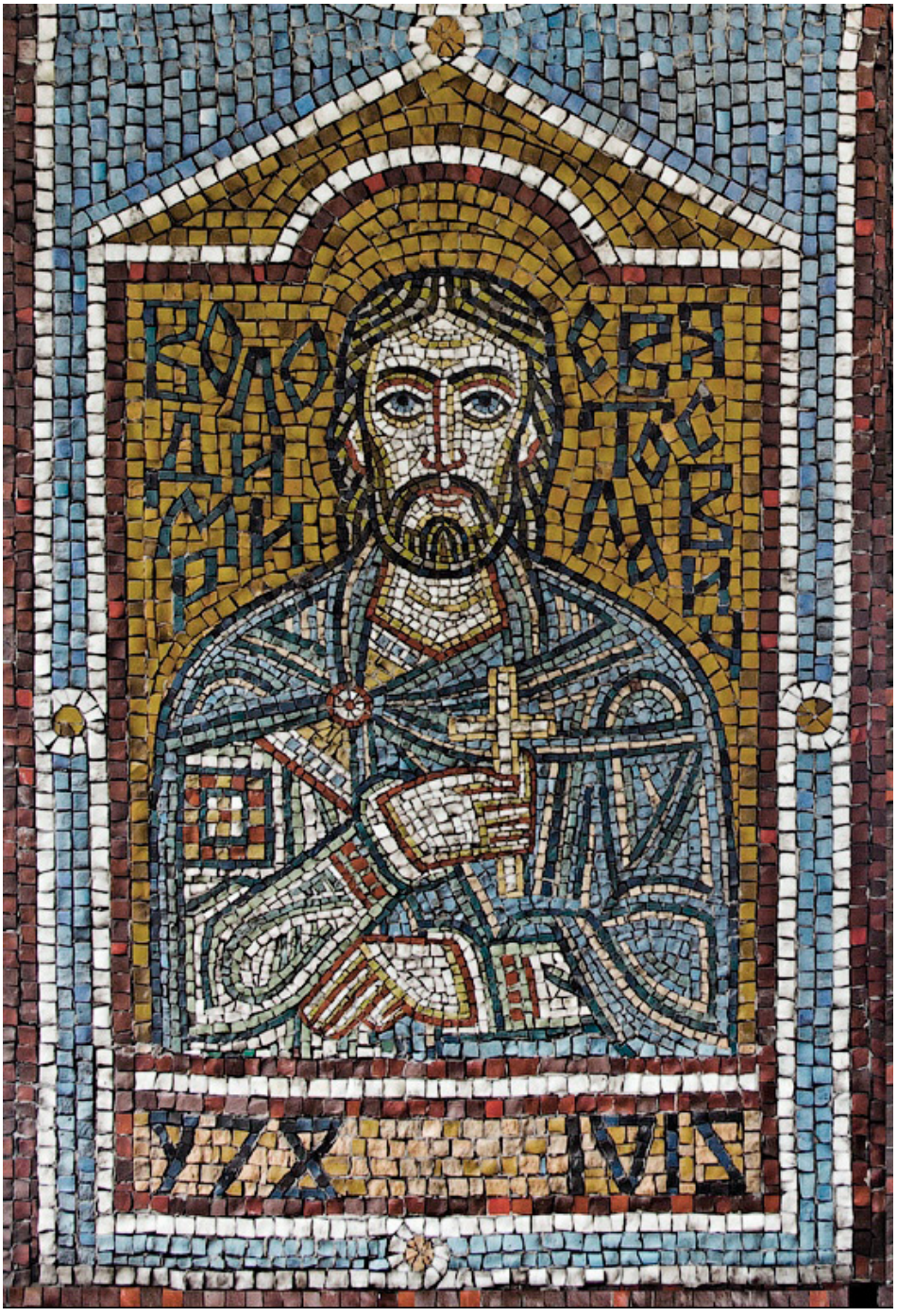

Mosaik av Vladimir I av Kiev som regerade 988-1015.

Skånsk och dansk historia på 900-talet

Vad handskriften ”Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum”
bl.a. berättar om vad Vladimir I gjorde i Lund 977

Av Sven Rosborn med exerpering
och översättning av Tomas Sielski

Malmö 2023

Skånsk och dansk historia på 900-talet

Detta är en preliminär rapport. Arbetet med transkribering av texten till hela den tidigare inte kända handskriften *”Gesta Wulinensis”* pågår och det kan komma fram ytterligare upplysningar som berör omständigheter som berättas om i denna artikel.

Några av de arkeologiska bevis för handskriften ”Gesta Wulinensis” autensitet som författaren som arkeologisk forskare baserar sitt ställningstagande på är upptagna i följande artikel:
”Aspekter på källmaterialet kring Harald Blåtands grav i Polen”
Vid översättningen av ”Gesta Wulinensis” 1963 från originalets latin till polska har en av Polens då ledande historiker, chefen för Warszawas Nationalmuseum Stanislaw Lorentz medverkat:
https://en.wikipedia.org/wiki/Stanis%C5%82aw_Lorentz
Detta kan ni läsa om i slutet av denna artikel:
”Slaget år 972 vid Cidini”
Innehållet i dessa artiklar står i skarp kontrast mot de bevisliga felaktigheter som framförts i en recension i ”Fornvännen”. Ni kan läsa författarens genmäle här:
”Att koka soppa på en spik”

Efter händelserna år 975 i Lund och Skåne som vi beskrivit i artikeln *”Några nedslag i skånskt 900-tal”*: https://www.academia.edu/93140248 då Toke Gormsen lät bygga en kyrka, helgad åt Johannes Döparen och då köpingen vid Raaus och anläggandet av den troliga ringborgen vid Helsingborg omtalas, fortsätter krönikan ”Gesta Wulinensis” med följande text:

> *”Under vår Herres år 977, tidigt på våren, anlände från Halmagord till kung Haralds hov Waldemar, son till prins Sviatoslav, härskare över Kynugard. Den unge mannen berättade om de många orättvisor som han utsattes för av sin bror Iarovolk efter deras fars död, och om det fruktansvärda ödet som hans andra bror, Helgo, drabbades av vilket kostade honom hans liv och allt detta skedde på grund av Iarovolks onda gärningar.”*

Nu förflyttas vi alltså långt bortom Haralds Blåtands eget danska rike – till Kievområdet och nuvarande Ryssland och Ukraina. Den Waldemar som år 977 kom till Harald Blåtands hov var den senare härskaren över Kiev under namnet Vladimir I av Kiev (ca 958-1015). Genom sin far Svjatoslav I *”härskaren över Kynugard* (Kiev)”, död 972, var han knuten till den nordiska ätten kring Kievhärskarna. *”Halmagord”* som omtalas var Holmgård, nuvarande Novgorod.

Vem var då den *”Helgo”* som omtalas i ”Gesta Wulinensis”? Den gammalslaviska namnformen Oleg motsvarar det skandinaviska namnet Helgi. *”Helgo”* är alltså identisk med den Oleg som var son till Svjatoslav I och bror till *”Iarovol”* dvs. Jaropolk I av Kiev, död 978, och Waldemar dvs. Vladimir I. Olegs födelsedatum är inte känt men från året 969 var han härskare över Drevlyanstammen. Deras område sträckte sig från östra Polen in i sydvästra Ryssland, Vitryssland och Ukraina. Efter faderns död år 972 började bröderna Jaropolk och Oleg att bekämpa varandra. Oleg dog år 977 under denna kamp. När den andre brodern Vladimir (Waldemar) fick reda på detta flydde han undan Jaropolk från Novgorod till Skandinavien. Det är nu som vi möter honom i ”Gesta Wulinensis” som gäst hos Harald Blåtand. Krönikan berättar vad som sedan hände:

> *”Waldemar bad kungen om hjälp med att återerövra hans förlorade egendomar, som hans äldre bror hade berövat honom, och bad om krigare och skepp så att han kunde återvända till Halmagord inte bara som en försvarare av sitt land eller en rättfärdig man, utan också som en härskare som hade stöd av sitt brödrafolk från norr. Kung Harald, även om han var väl inställd till den unge mannen, lovade honom ingen hjälp, för han förberedde vid den tiden ett annat krigståg. Även om han inte hjälpte Waldemar gav han honom rådet att resa till Hakan för att söka hjälp där. Waldemar, som fick veta om Hakans otacksamhet mot danerna och alla orättvisor som han gjort dem, tvivlade om uppdraget skulle blir framgångsrik. Kung Harald försäkrade dock honom att om han, Waldemar, fick Hakans hjälp för ett krigståg mot Iarovolk, skulle han låta alla Hakans/Waldemars skepp passera genom Sandsundet, förutsatt att skeppen skulle hålla sig på ett avstånd från Selunds och Scanviues stränder och detta avstånd inte skulle var mindre än vad en pil kan nå om den skjuts från ett skepp.”*

Harald Blåtand var alltså inte beredd att ge den landsflyktige Waldemar den hjälp med skepp och krigsfolk som denne behövde för att kunna återta sitt förlorade land. I stället föreslog han att hjälpen kanske kunde sökas hos Norges regent Hakon Jarl. Hakon Jarl hade efter det att han med sin stora norska krigsmakt år 974 hjälpt Harald Blåtand i kampen mot den tyske kejsaren Otto II råkat i osämja med Harald. Hakon Jarl hade då på hemvägen bränt och härjat på båda sidor om *”Sandsundet”* dvs. Öresund. Bl.a. hade detta drabbat samhället och borgen i Lund där Haralds bror Toke satt som skånsk lydhärskare. Varför skulle Harald Blåtand plötsligt visa denna välvilja mot sin fiende? Och vilket stort krigståg var det som Harald enligt ”Gesta Wulinensis” samtidigt var i färd med att starta?

Det enda större krigståg som vi genom tillgängliga källor känner från denna tid att Harald Blåtand gjort är hans försök att återta Norge. Kan det vara detta som åsyftas? Givetvis blir detta endast en gissning men det skulle eventuellt kunna förklara Haralds intresse av att Hakon Jarl försvagade sitt rike genom att sända iväg delar av sin flottstyrka i österled.

Uppenbart har Waldemar fått hjälp att återta sitt rike, då rimligtvis från Norge. Källorna anger också att vid danernas stora anfall mot Norge någon gång efter 974 verkar inte Hakon jarl ha kunnat bjuda något hårdare motstånd. I Olaf Tryggvesons Saga saga berättas t.ex. att Harald Blåtand *”utbød en hær over al Danmark, og drog dermed til Norge, og da han naaede til det Rige, som Hakon Jarl styrede, begyndte han at hærje, og dræbte alle de Folk, han traf paa, Brændte Bøjgderne, og ødelagde hele Landet, hvor han foer frem, saa der stode allene fem Gaarde tilbage i Læredal i Sogn …”.*

I det följande avsnittet i ”Gesta Wulinensis” får vi uppgifter om Lund men också om de borgar som Harald Blåtand uppfört:

> *”Dessutom krävde han* (alltså Harald Blåtand) *att Helga, Waldemars syster, en kvinna av sällsynt skönhet som gömde sig i Waldamers följe, skulle gifta sig med prins ´Sconevie Tuca´´* (Toke Gormsen) *för att på så sätt fastställa deras överenskommelse/förbund. Helga, var en trogen kristen, till skillnad från sin bror, som fortsatte att offra och dyrka falska gudar, och i stället för att följa sin brors befallning, satte hon en kniv mot sitt bröst, då hon hellre skulle avsluta sitt liv än att vara konkubin till en man som icke var kristen. När hon fick veta att prinsen hade gått över till den sanna tron ändrade hon sig då hon ville undvika det ödet som väntade henne hos prins Hakan i Vikin.”*

Harald Blåtands lillebror Toke hade enligt ”Gesta Wulinensis” året 971 utsett till lydkung över Skåne. Nu får vi också kunskap om att han år 977 gifte sig med Helga, Waldemars syster. Detta kunde ske efter det att hon insett att Toke var kristen. Om hon följt med sin hedniske bror till Norge hade risken varit stor att hon i en allians blivit bortgift med den hedniske Hakon Jarl i *”Vikin”*. Denna plats var *”Viken”* vilket var det dåtida namnet på Osloviken. Som hustru åt Skånes kung Toke fick hon givetvis en stark maktställning men som kristen förde hon också med sig en unik sak till Danmark och Lund:

> *”Från och med nu blev hon den mest inflytelserika kvinnan som härskade i Lvntarumn. Hon hade med sig St. Clements relik och denna var helgonets underkäke. Reliken gav hon*

Delar av det äldsta Lund. Nivåkurvorna visar ursprungstopografin under de påförda kulturlagren. Placeringen av Toke Gormsens ringborg svarar till en plan platå i en annars kraftigt kuperad terräng. Kungsgårdens placering väster om domkyrkan finns omtalad i medeltida skrifter och i området har också påträffats medeltida myntstampar vilket indikerar en verksamhet på kungsgården. Rekonstruktion av författaren 2004/2022.

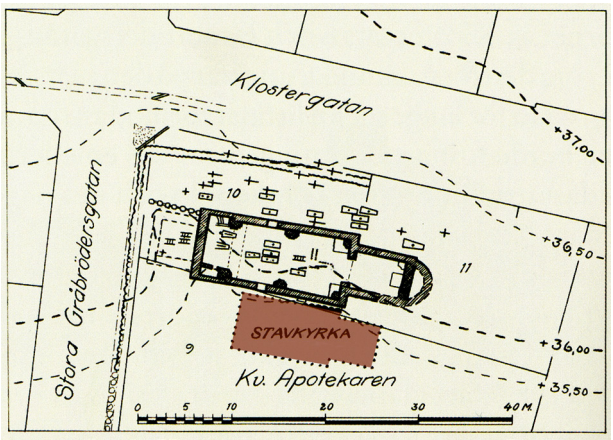

Vid utgrävningar på 1930-talet blottades rester efter en stenkyrka och en träkyrka tillhöriga S:t Clemens kyrka. Träkyrkan är troligtvis den kyrka som Guldharald enligt ”Gesta Wulinensis” lät uppföra någon gång 964-970.

till det templet som byggts redan under Haralds livstid, den Harald som var son till Konut, och det templet som var byggd nära prinsens palats. Relikerna som kom från avlägsna Chersonesus styckades snart, och varje helig bit skulle skänkas till varje nybyggt tempel i Scanviue och Selund. Bygget av kyrkorna och överlämnande av relikerna skedde tack vare Harald, som hört om St. Clement redan i sin ungdom. Kungen, som såg honom som beskyddare av män som var skickliga i krig och till sjös (nautas), ville att hans egna krigare skulle därmed få St. Clements välsignelse och beskydd. Därför beordrade han att bygga ett tempel vid varje fästning, och det fanns många av dem, eftersom reliken till apostlarnas ära delades upp i 12 delar.”

I en tidigare delrapport över vårt arbete med att översätta ”Gesta Wulinensis” har jag angett att den kyrka som Toke lät uppföra år 975 invid platsen för den nuvarande domkyrkan kanske skulle ha varit den första kristna kyrkan i Lund. Nu framgår det emellertid att redan Harald, dvs. i detta fall ”Guldharald” som var den äldste sonen till Harald Blåtands storebror Knut, uppfört en kyrka i Lund. I ”Gesta Wulinensis” berättas om denne Guldharald:

> *”Under Herrens år 964 år erövrade Harald* (Guldharald)*, son till den döde Konut, son till Gurmd, ön Sconvjue efter de hårda prövningarna och med hjälp av Tukki Normandzkiego* (Tukki Normandie) *och hans krigare; och från kung Harald* (Harald Blåtand)*, hans farbror, fick han den i glädje för att skydda den östra delen av sundet från överfall av fientliga människor från Kuitis.”* [1]

När kung Gorm dog år 964 blev Harald Blåtand regent över danerna. Hans storebror Knut hade två år tidigare stupat under ett slag på Irland. Samtidigt, år 964, erövrade Knuts son (Harald Blåtands brorson) Guldharald med hjälp av sin härförare Tukki Normandie delar av Skåne vilka han sedan fick som förläning av sin farbror. Guldharald försökte emellertid år 970 att tillgripa sig makten i hela danerriket och Harald Blåtand blev tvungen att agera:

> *”Kung Harald, efter att ha fått veta om konspirationen och att hans brorson försökte göra uppror mot den kungliga makten, kunde bara beordra den ogudaktige att infångas och föra honom inför de äldste.”*

Guldharald dömdes till döden och avrättades. Det är denna Guldharald som det berättas om år 977 och här framgår det att han varit kristen eftersom han som Skånes härskare någon gång mellan åren 964 och 970 uppfört en kyrka vid sin kungsgård i Lund:

> *”Reliken gav hon till det templet som byggts redan under Haralds livstid, den Harald som var son till Konut, och det templet som var byggd nära prinsens palats”.*

På bilden visas var kyrkan, vigd till S:t Clemens i Lund har legat. År 1932 påträffades vid en arkeologisk undersökning rester efter denna kyrka. Det konstaterades då att en stenkyrka tidigt ersatt en äldre träkyrka. Av denna äldsta kyrka återstod emellertid endast åtta väggplankor och en rund hörnstolpe. Dessa har en gång utgjort en del av träkyrkans norra långhusvägg. Träplanken var inte lagda på syll utan nedgrävda i marken; en konstruktion som visar på ett för träkyrkor äldre byggnadsskick.

Redan Erik Cinthio lyfte år 1968 fram S:t Clemens som ett av de tidigaste kyrkohelgonen i Danmark och också ett helgon som hade haft kunglig anknytning.[2] Harald Blåtand döptes enligt ”Gesta Wulinensis” som barn år 937 av ärkebiskopen Atheldag.[3] Enligt samma källa ska kungen alltså enligt texten ovan redan i sin ungdom framhållit just detta helgon. Clemens var påve i Rom 92-101 men blev förvisad av kejsare Trajan till Cherson på Krim. Här led han martyrdöden genom att med ett ankare runt halsen bli kastad i havet.[4] År 988 ska Vladimir I (Waldemar) ha fått

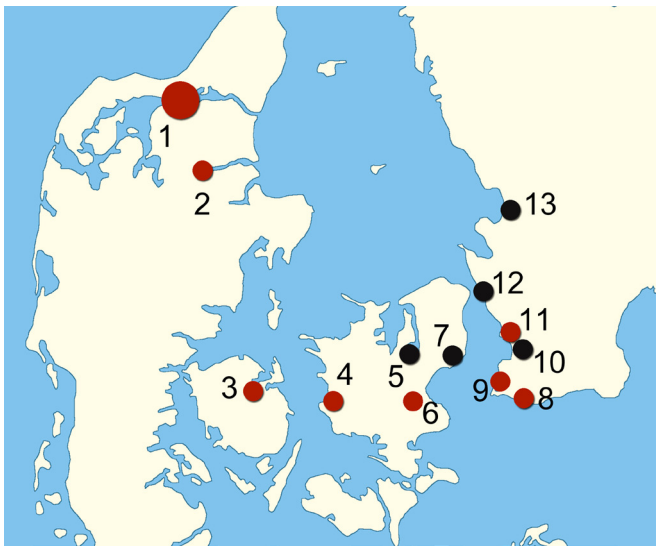

Platserna för troliga ringborgar under Harald Blåtands tid. Med svart är markerat sådana som man vet har haft kyrkor helgade åt S:t Clemens.
1: Aggersborg 2: Fyrkat 3: Nonnebacken 4: Trelleborg på Själland
5: Roskilde 6: Borgring 7: Köpenhamn 8: Trelleborg i Skåne
9: Foteviken 10: Lund 11: Borgeby 12: Helsingborg 13: Laholm.

överfört reliker från helgonet av prästen i Cherson till Kiev. S:t Clemens reliker blev en viktig politisk markering för det nya Ryssland gentemot den bysantinska och romerska kristenheten.[5] När Waldemar som härskare i Kiev dog år 1015 begravdes han också i en sarkofag i mittpartiet av S:t Clemens kyrka i Kiev.[6]

”Gesta Wulinensis” berättar alltså hur detta helgons relik kom till Lund och hur det sedan kom att fördelades på kyrkorna belägna vid kungens borgar. Det var således när Waldemars syster Helga medförde underkäken av S:t Clemens till Lund som det blev möjligt för kungen att med reliker hämtade från underkäken, rimligtvis helgonets tänder, viga sina träkyrkor invid sina borgar till just detta geografiskt avlägsna helgon. Relikerna har lagts ner i de olika kyrkornas huvudaltare.

Uppgiften i ”Gesta Wulinensis” ger oss en intressant uppgift om de många befästningar som Harald Blåtand byggt. Dessa hade uppenbart en kristen träkyrka helgad år S:t Clemens knuten till sig. Krönikans skribent Avico nämner tolv till antalet. Det måste här vara frågan om de runda borgar med sina jordvallar som byggts under just Harald Blåtands tid. Författaren har tidigare, förutom de ringborgar som varit kända, lokaliserat ytterligare ett antal troliga sådana.[7] Nästan samtliga ringborgar har en äldre kyrka strax utanför vallen För fem av dessa känner vi kyrkans skyddshelgon, S:t Clemens. Dessa platser är Köpenhamn, Roskilde, Lund, Helsingborg och Laholm.

Ringborgar med anslutande kyrkor vars ursprungliga helgonstatus dock inte längre är kända är Trelleborg i Skåne, Borgeby i Skåne, Nonnebacken på Fyn och Aggersborg på Jylland.

Noter

1. Sven Rosborn & Tomas Sielski: Vikingakungens guldskatt. Om upptäckten av ett unikt manuskript, kung Harald Blåtands grav och placeringen av fästet Jomsborg. Malmö 2021. Sid 338.
2. Erik Cinthio: The churches of St Clemens in Scandinavia. Res mediaevales. Archaeologica Lundensia III. Karlshamn 1968.
3. Sven Rosborn & Tomas Sielski: Vikingakungens guldskatt. Om upptäckten av ett unikt manuskript, kung Harald Blåtands grav och placeringen av fästet Jomsborg. Malmö 2021. Sid 327.
4. Niels-Knud Liebgot: Hellige mænd og kvinder. Højbjerg 1981.
5. Erik Cinthio: The churches of St Clemens in Scandinavia. Res mediaevales. Archaeologica Lundensia III. Karlshamn 1968. Sid 112.
6. Rikard Holmberg: Den skånska Öresundskustens medeltid. Acta Archaeologica Lundensis 1977. Sid 58.
7. Sven Rosborn: Den skånska historien. Vikingarna. Malmö 2004. Sid 90-110.

ATT LÄSA MER

Genom upptäckten av handskriftstexten *”Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum”*, skriven av Harald Blåtands egen präst Avico på 990-talet har den tidiga, kända danska kungahistorien både kompletterats och förändrats på många sätt när det gäller 900-talet. Tidigare hade man ytterst få samtida källor om denna period. Historien var i stället uppbyggd på senare nedteckningar.

”Vikingakungens guldskatt.”
Fyndet av Harald Blåtands grav i Wiejkowo nära Wolin i Polen och handskriften *”Gesta Wulinensis”* har beskrivits i denna bok år 2021. Dessutom har följande artiklar lagts upp på Internet:

”Aspekter på källmaterialet kring Harald Blåtands grav i Polen.”
https://www.academia.edu/51878149
Här berättas om fyndet i Polen och om de arkeologiska belägg som påvisar *”Gesta Wulinensis”* äkthet som samtida historisk källa.

”Att koka soppa på en spik.”
https://www.academia.edu/88271908
Genmäle till en recenssion i Fornvännen.

”Slaget år 972 vid Cidini.”
https://www.academia.edu/87748342
Här klargörs bl.a. att vid översättningen av originalet till *”Gesta Wulinensis”* till polska 1963 har en av Polens ledande historiska forskare och museimän, professorn och direktören för Polens Nationalmuseum i Warszawa Stanislaw Lorentz varit involverad.

”Kriget mellan Harald Blåtand och Otto II år 974.”
https://www.academia.edu/112910207
Kriget vid Danevirke på gränsen till Tyskland året 974 får med denna ögonvittnesberättelse i *”Gesta Wulinensis” en helt annan historia än vad man tidigare känt till från närmast obefintliga källor.*

”Årtal i dansk - skånsk vikingatid.”
https://www.academia.edu/96285619
En sammanställning av händelser utifrån bl.a. ”Gesta Wulinensis” helt nya information om 900-talet.

”En drottning kallad Thyra”
https://www.academia.edu/113388797
Genom handskriften ”Gesta Wulinensis” vet vi nu Gorms hustrus bakgrund.

”Danernas maktstruktur under början av 900-talet”
https://www.academia.edu/113832567
”Gesta Wulinensis” berättar om kungamakten i Danmark.

”Några nedslag i skånsk historia på 900-talet.”
https://www.academia.edu/93140248
Här berättas om skånska förhållande, speciellt om Lund men också om handelsplatsen vid Helsingborg.

”Skånsk och dansk historia på 900-talet.”
https://www.academia.edu/94438644
Här berättas om Valdemar I av Kievs besök i Lund 977 och om Harald Blåtands borgar.

”Händelser i Skåne åren 964-984.”
https://www.academia.edu/100051644
I handskriftstexten *”Gesta Wulinensis”* från 990-talet finns flera uppgifter som rör förhållandena i Skåne.